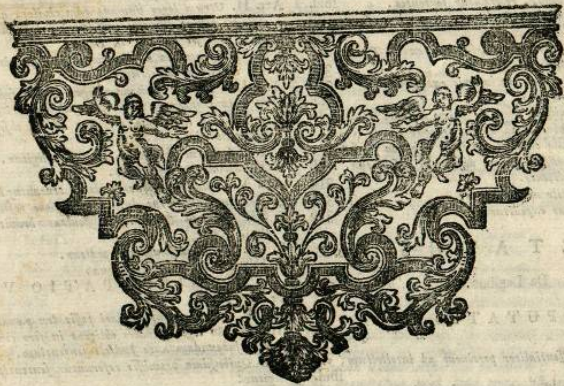


§. III. Statuitur verba conclusio, & in quo sensu lex Mo- saica imperfecta fuerit, breuiter declaratur. Pag. 363	§. I. Prima pars quæstus resoluitur, & ostenditur legem ve- terem fuisse a Deo datam, & omnia illius præcepta fuisse a Deo inscripta. ibid.
Art. II. An lex veteris fuerit a Deo data, & ubi, ac quo- modo tradita fuerit? 364	§. II. Alia difficultas expeditur, & ubi, ac quomodo, lex Mosaica data fuerit, breuiter declaratur. 365
§. I. Prima pars quæstus resoluitur, & ostenditur legem ve- terem fuisse a Deo datam, & omnia illius præcepta fuisse a Deo inscripta. ibid.	Art. III. Quotupliciter fuerit præcepta in lege veteri? 366
Art. IV. An, & quando lex veteris abrogata sit? 366	Art. II. Quomodo lex noua differat a veteri? 366

§. I. Prima pars quæstus resoluitur. ibid.
§. II. Altera difficultas expeditur, & quandonam lex veteris abrogata fuerit, breuiter declaratur. 367
Art. V. Utrum lex Mosaica statim atque cessauit obligare, fuerit mortifera? 368

## DISPUTATIO XII.

De lege Divina noua. 369
Art. I. Utrum lex noua a Christo inscripta sit, & quibus præceptis ea constet? 370
Art. II. Quomodo lex noua differat a veteri? 370



SECUNDA PARS  
CLYPEI  
THEOLOGICÆ  
THOMISTICÆ.  
DE DEO UT ULTIMO FINE.

## PRÆFATIO.



A est (beneuole Lector) presentis Tractatus notitia, ut fortius animum tuum ad sui affectum debeat allicere. Si enim cuius delectat amor, nequeat non grata esse scientia, si nihil ardentius cupiant homines, quam que via commodius & tutius ad felicitatem ducat, cognoscere, si Augustinus totam nobis addiscendi rationem, recte ad unum finem amorem reduxit, si denique sacra felicitatis traditio, porta est (ut loquitur Iamblicus) ad ipsam omnium opificem Deum, præbens undique cum ipso consortium, portam hanc caelestem tibi pandimus, veram tui finis tradimus tibi notitiam, securam ad felicitatis tue locum iter ostendimus, & dignum tui amoris tibi proponimus obiectum. Vivere omnes beate volunt (dicebat olim Gentilis Seneca lib. de vita beata c. 1.) sed ad previdendum quid sit quod beatam vitam efficiat, caligant. Quis finis humana vita esse debeat, veteres longo licet studio & labore quæserint Philosophi, per densas tamen infidelitatis sua tenebras palpantes, delati sunt; sola nimirum pro vero bono felicitatis larva inuenter comprehensa. Hinc ille ad beatitudinem via, quas omnis illorum disciplina moralis demonstravit, de via quedam sunt (ait Boetius) nec perducere eo quemquam valent, ad quod se perductura esse promittunt, Oculator quidem omnis Christianorum Ethica existit, nulla enim est, qua vere specimen beatitudinis non agnoscat: sed tamen in humanis actibus ad eam dirigendis multa sunt diversi erroribus obnoxia & peruersa. Alique eo deviant, quod morum doctrinam plus æquo restringant, & iugum Christi nimis exasperatum, ac importabile reddant. Alia e diverso Christianam disciplinam, & Evangelicam vivendi normam adulterant, ut salutis iter veritatis suavitatibus levigatum, & cum vite deliciis copulatum, hominibus in molliem & indulgentiam nimirum propensis, proponant, sequæ conscientiam cum gravi animarum periculo illudunt, dum adea non est facile, via tam facili quam ostendunt, beatam vitam consequi, ut ab ea quisque eo longius recedat, quo ad ipsam eorum tramite citius fortis. Medio (Amice Lector) tuisque tibi, si quam tibi in presenti volumine Angelici Præceptoris exposui moralem proponas in regulam, ad quam velis omnem vitam tue salutis exigere, in ea quippe docet recta pergere, nec declinare ad dexteram neque ad sinistram; morum disciplinam tradit non relaxatam, neque plus æquo, sed mediocriter restrictam. Ceterum sic eam discas, ut quod optabat Seneca in morum pedagogo, que fuerint verba, sint opera: inuenies in ea circumspicientes, quo sit tendendum & qua non sine perito aliquo, cui explorata sint ea in qua tendimus. Neque enim Aquinas noster ille est, cuius (ut loquitur Salvianus) lectionem tantum habemus: vitam non habemus, prius enim in seipso legit qua postea scripsit: præcepta alii tradidit, que a se tanquam ab exemplari didicit: atque id unum antequam doceret spectavit, qua ratione viveret, ut ostenderet ceteris qua lege vivendum esset. Hoc est (Amice Lector) quod ut ceteras hujus Ethica dotes taceam, eam citra cuiusque injuriam alii omnibus anteponebam probat, ipsiusque securitatis argumentum vix aliud majus proponi potest, quam quod vite præceptoris per omnia sanctissimi regula fuerit. Moralem ergo accipe, & lege, in qua tam Doctoris Angelici præcepta, quam Angeli exempla videns, non tam disputare, quam vivere docearis.

## ORDO HUIUS PARTIS.

Postquam D. Thomas in prima parte Summe Theologicæ, Deum ut in se unum & trinum, verumque omnium creaturarum principium, consideravit, mox illum ut finem ultimum creatura rationalis contemplatur, & tractat de mediis ad ejus affectionem conducentibus. Sed quia hæc media duplè sunt generis, quedam enim ex natura rei, alia vero ex beneplacito tantum & institutione Dei, ad beatitudinem sunt necessaria, de primis in secunda parte, de aliis vero (Incarnatione scilicet & Sacramentis) in tertia disserit. Cui ordini inherentes in hac secunda Clypei Theologicæ Thomisticæ Parte agemus, primo de ultimo fine hominis, ejusque beatitudine: deinde de mediis, tam naturalibus quam supernaturalibus, ad ejus affectionem intrinsece necessariis, scilicet de actibus humanis, tam in esse physico quam in esse moris consideratis: de virtutibus moralibus, que sunt ipsorum principia, nec non de virtutibus & peccatis oppositis, cum eadem sit scientia contrariorum. Denique de gratia, qua est principium intrinsecum & supernaturalium actuum humanorum, & de virtutibus Theologicis, que sunt ejus proprietates, ab ea ut rivulus a fonte dimanantes, ex quibus homo ultimum finem & beatitudinem supernaturalem immediatius attingit, in fine hujus secunde Partis differemus.

Theol. Com. Tom. III.

A

TRA.

Respondeo, concessa Antecedente, negando Consequen- tiam. Ad probationem, distinguo illam probationem; Cum quod habet causam efficientem, habet causam finalem; si id quod habet causam efficientem non sit ipse finis, concedo: si autem sit ipse finis, nego, quia finis ut finis non habet causam finalem: v. g. si aliquis poneret rationem ultimi finis in contemplatione, ille actus haberet causam efficientem, sed non finalem, quia esset ipse finis: unde si compararetur ad obiectum, compararetur ad illud sicut ad causam formalem extrinsecam specificationem, non vero sicut ad finem. Idem cum proportione dicendum est in proposito.

50 Instabis: Voluntas delectatur de fine propter seipsum: Ergo delectatio voluntatis est propter finem.

Respondeo distinguendo Antecedens: si ly propter dicat causam formalem, concedo: si dicat causam finalem, nego. Solutio est D. Thomae loco supra laudato.

51 Obijciuntur ultimo contra quartam conclusionem: Quamvis actiones brutorum dirigantur a Deo in finem sub ratione finis, non possunt tamen dici effectus finis: quia ut sunt a brutis non tendunt in finem formaliter, ut patet articulo sequenti: Ergo similiter quamvis actiones potentiarum exteriarum, ut subsunt motioni & imperio voluntatis, dirigantur in finem formaliter, quia tamen ut procedunt ab ipsis potentiis externis non tendunt in illum, non debet dici effectus finis.

52 Respondeo, concessa Antecedente, negando consequentiam & pariter. Ratio discriminis est, quia cum actiones sint suppositum, hoc ipso quod voluntas dirigat actionem potentiarum exteriarum in finem formaliter, potest agens illas actiones eliciens denominari operans propter finem formaliter: nam ad hoc sufficit quod in agente sit aliqua potentia, qua dirigat alias in finem formaliter. Hac autem ratio non habet locum in brutis, quia in illis nulla est potentia qua dirigat ipsorum actiones in finem formaliter, De quo articulo sequenti.

53 Quæres, an actiones necessarii hominis sint propter finem, seu effectus finis?

Pro resolutione suppono ex duplici capite provenire quod actus voluntatis hominis sint necessarii, scilicet vel ex imperfecta cognitione, ut in actibus indeliberatis & primo principis, cum nimirum voluntas sit subiecta in obiectum: ut non relinquit intellectui facultatem iudicandi de bonitate vel malitia illius: vel ex perfectissima cognitione, ut in visione beata, tunc enim voluntas necessario fertur in Deum clarè visum: absque deliberatione, quia obiectum est summum bonum nullamque continet rationem mali, Hac distinctione boni divisione supposita,

54 Respondeo, quod nulla ex prædictis actionibus sit proprie propter finem. Et quidem de primis nulla est difficultas: quia nimirum intellectus non iudicat an obiectum illarum actionum sit dignum quod appetatur propter suam bonitatem, De secundis vero affirmant quidem Suarez, Salas, & alii, sed opposita sententia videtur probabilior. Et fuaferi potest primo ex D. Thomae, afferente solum actiones humanas supra quæ voluntas habet dominium, esse effectus finis: certum autem est quod voluntas non habet dominium supra amorem beatificum.

Secundo probari potest ratione: nam causalitas finis consistit in hoc quod moveat & determinat voluntatem ad sui amorem: Deus autem clarè visus non determinat voluntatem ad sui amorem: cum voluntas non sit indetermi- nata ad amandum Deum clarè visum, sed ex se & ex sua natura necessitata, tam quoad specificationem (quia hic amor est amor ultimi finis, quem non potest voluntas odio habere) quam quoad exercitium, quia infinita bonitate Dei clarè visa, necessario rapitur ad exercitium talis amoris.

55 Nec obstat quod intellectus cognoscat Deum habere rationem ultimi finis formaliter, & dignum esse, quod propter se appetatur. Non, inquam, obstat: Respondetur enim quod intellectus beatus non cognoscat Deum habere rationem finis formaliter respectu amoris beatifici, quasi voluntas ad illum amorem se moveat, & determinet, sed solum respectu aliorum actuum: & similiter non iudicat Deum clarè visum dignum esse quod voluntas ad eum dirigatur amorem beatificum, quia hoc est impos- sibile, cum sit necessario directa seu determinata ad hunc amorem.

56 Dices cum Suarez: Postea intentione aliquid finis, si unicum tantum detur medium, per quod agens assequatur talem finem, tum electio talis mediis est necessaria & non libera, & tamen est propter finem: cum electio mediis sit ex intentione finis, & strictè propter finem, ut supra diximus: Ergo quamvis aliqua actio sit necessaria, potest esse propter finem.

Respondeo distinguendo illam partem Antecedentis: electio talis mediis est necessaria, secundum quod, & ex suppositione quod voluntas velit prosequi intentionem illius finis, concedo Antecedens: absolute & simpliciter, nego. Cum enim voluntas absolute possit desistere ab illa intentione, manet etiam absolute libera ad eligendum ta-

le medium: ac proinde non mirum si ejus electio sit propter finem.

ARTICULUS III.

An bruta operentur propter finem, movendo se in illum?

§. I.

Premittitur quod sepe apud omnes est certum & reseratur sententia?

Supponimus, tamquam certum, bruta & omnia alia agentia naturalia aliquo modo agere propter finem.

Hac suppositio est contra aliquos antiquos Philosophos, qui dicebant creaturas rationis expertes non agere propter finem, sed casu & fortuna. Hos autem impugnat Aristotel. 2. physic. cap. 8. & 9. probans opus nature esse opus intelligentiæ, & non solum intellectum, sed etiam naturam agere propter finem. Idem supponit D. Thomas hic art. 2. dicens quod omnia agentia necesse est agere propter finem idque probat ex eo quod finis sit prima omnium causarum, a qua agens determinatur ad agendum hoc potius quam illud. Colligitur etiam ex Sap. 11. ubi dicitur: Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti: nomine enim ponderis intelligitur inclinatio cuiuscumque rei in finem proprium, ut explicat Augustinus lib. 1. de Genesi ad litteram, cap. 3. & 4. & D. Thomas 1. p. q. 54. art. 7. Denique regularis & uniformis naturalium actio- num cursus & ordo, quo in certos terminos tendunt, eorumque ut plurimum assequentur per media apta & proportionata, qua a natura instituta sunt, manifestè arguit eis inesse intrinsecam aliquam finis intentionem. Nam, ut egregie argumentatur Cicero lib. 3. de natura Deorum, si characteres litterarum, temere projecti, historias seu annales Ennii non perficerent, neque aliquis tam demens esset, ut credit librum eruditum, compositum fuisse sine fine, & casu, ex fortuita litterarum coactione: quis crederet mundum, adeo pulcrum & bene ordinatum, casu esse factum: aut operationes rerum naturalium, adeo propriæ conservationi & pulcritudini universi convenientes, casu & non propter finem fieri.

Hoc supposito, inquirimus an bruta operentur propter finem, movendo se in illum, vel solum ex motione & directione Auctoris nature? vel, ut alii dicunt, an bruta non solum physice, sed etiam moraliter in finem se moveant?

Partem affirmativam tenent quidam, existimantes in brutis esse aliquem usum rationis, quamvis longe imbecilliorum eo qui in hominibus reperitur, & aliquam imperfectam libertatem indifferentiam, per quam in eorum potestate est in unum aut alterum locum se movere, & ex pluribus mediis illis oblati, unum acceptare & alia respicere. Ita sentire videtur Plutarchus in libro quod animalia ratione utantur: Porphyrius lib. 3. de sacrificiis, ubi asserit aliquos esse homines percipientes loquelam animalium: Valesius in sacra physica c. 55. Molina 1. p. q. 14. art. 3. disp. 12. ubi libertatem quandam in brutis agnoscit. Salas hic disput. 4. sect. 4. ubi statetur bruta cognoscere proportionem mediorum cum fine, & inter se, & iudicare unum melius alio; & Ariaga in tractatu de beatitudine sect. 5. in fine, ubi ait se docuisse in physica, bruta eligere media propter finem, neque solum bonum delectabile, sed etiam utile attingere.

§. II.

Conclusio negativa statuitur.

Dico tamen, Bruta, non se movent & dirigunt in finem, sed operando gratia finis, sed ad illum diriguntur & moventur ab Auctore nature. Ita communiter docent Theologi cum D. Thomae hic art. 2. ubi sic habet: Considerandum est quod aliquid sua actione vel motu tendit in finem dupliciter: uno modo, sicut seipsum ad finem movens, ut homo alio modo, sicut ab alio motum ad finem; sicut sagitta tendit ad determinatum finem, ex hoc quod movetur a sagittante, qui suam actionem dirigat in finem. Illa ergo que rationem habent, seipsum movent ad finem, quia habent dominium suorum actuum per liberum arbitrium, quod est facultas voluntatis & rationis. Illa vero que ratione carent, tendunt in finem propter naturalem inclinationem, quasi ab alio mota, non autem a seipsis: cum non cognoscant rationem finis; & ideo nihil in finem ordinare possunt, sed solum in finem ab alio ordinantur. Nam tota irrationalis natura comparatur ad Deum, sicut instrumentum ad agens principale & ideo proprium est natura rationalis, ut tendat in finem, quasi se agens vel ducens ad finem: natura vero irrationalis, quasi ab alio acta vel ducta. Quibus verbis S. Doctor utramque partem nostræ conclusionis & docuit & probavit: primam quidem, cum dixit, quod illa que ratione carent, cum

eum non cognoscant rationem finis, ideo nihil in finem ordinare possunt. Nam ut hic ait Cajetanus, Cognoscere rationem finis, est cognoscere habitudinem finis ad id quod est ad finem: quia finis, in quantum finis, seu in ratione causæ finalis ut sic, importat intrinsecè & necessario habitudinem ad media, & ad actus qui sunt propter finem, tamquam ad proprium effectum: Sed bruta non cognoscunt habitudinem & proportionem finis cum mediis, aut mediorum cum fine; quia non habent cognitionem intellectus, sed sensus dumtaxat, qui naturas rerum, & relationes ac comparationes earum non potest percipere; unde Aug. lib. 83. questionum q. 30. ait, quod sicut quod quidquam referendum sit, non datum est rationis expertibus. Ergo bruta non cognoscunt finem formaliter, sed tantum materialiter, id est cognoscunt rem, que est finis, non tamen rationem finis, subindeque non se movent in finem.

60 Dices, in brutis esse quemdam diffusum imperfectum, longe quidem imbecilliorum eo qui est in homine, per quem tamen possunt cognoscere proportionem finis cum mediis, & mediorum cum fine.

Verum hæc sententia falsa & temeraria est, parumque consentanea fidei: quia esse rationale, quocumque gradu vel perfectione rationalitatis, est differentia essentialis hominis; perfectior enim vel imperfectior rationis usus, non mutat naturalem essentialitatem, sed solum accidentaliter: unde, ut infra dicemus, omnia mira que ab animalibus efficiuntur non ex ratione & indifferentia libertatis, sed ex instinctu, & determinatione nature procedunt. Accedit quod in 1. cap. Genesis, aves & quadrupedes, eodem modo facta narratur, que plante, herbe, &c. cum vero homo, in quo est diffusum, creandus fuit, speciali modo locutus est Deus, ait enim: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & presit piscibus maris, & volatilibus cali, & bestis, universaque terra. In qua divinitate innotuit cetera omnia esse irrationalia, solum vero hominem rationale esse.

Addo quod, si animalia bruta aliquo modo essent rationis capacia, eodem modo videtur quod essent capacia cognitionis Dei, & salutis, felicitatisque aliquis: nam si ratione pollerent, utique & rationali appetitu, qui rationem sequitur, sicut sensus sensum: de qua re videtur Montezino hic disp. 7. q. 5.

61 Secundo probatur eadem pars conclusionis: Nullum agens potest se movere in finem, nisi habeat dominium sui actus: nam movere se in finem, idem est ac determinare se ad operandum gratia finis: Atqui bruta non habent dominium suorum actuum: Ergo non se movent in finem. Minor probatur: Scriptura Eccles. 15. dicit singulariter & eximie de solo homine inter creaturas visibiles, quod Deus cum reliquit in manu consilii sui: At non esset proprium & singulare homini, esse in manu sua ac potestate, & de suis operationibus libere disponere, si bruta quoque haberent aliquam liberam potestatem in utrumlibet, & de seipsis, seu operationibus suis disponderent: Ergo bruta non habent dominium suorum actuum. Unde eadem Scriptura quando vult significare, aliquid fieri ab hominibus tam cupide & ardenter, ac si nullam haberent libertatem ad abstinentiam ad huiusmodi actionem, dicit illos operari ut belluas, 2. Petri 2. velus irrationalia peccata naturaliter servantur: & similiter in Epistola Jude eis obijciunt, quod quæ naturaliter tamquam muta animalia vivunt, in illis corrumptur: operari autem naturaliter, idem significat quod operari non libere: nam agere naturaliter, est agere ex pondere & inclinatione nature, & absque deliberatione & electione, in unum determinate ferri.

62 Confirmatur ex D. Thomae q. 24. de verit. art. 2. ubi sic dicitur: Totus libertatis radix est in ratione constituta: unde secundum quod aliquid se habet ad rationem, sic se habet ad liberum arbitrium. Ratio autem plena & perfecte invenitur solum in homine, unde in eo solum liberum arbitrium plenarie reperitur. Bruta enim habent quandam similitudinem rationis, in quantum participant quandam prudentiam naturalem, secundum quod natura inferior attingit aliquantulum ad id quod est natura superioris: qua quidem similitudo est secundum quod habent iustitiam ordinatum de aliquibus: sed hoc iudicium est eis ex naturali estimatione, non ex aliqua collatione, cum rationem sui iudicii ignorant: propter hoc etiam huiusmodi iudicium non se extendit ad omnia, sicut iudicium rationis, sed ad quaedam determinata. Et similiter in eis est quaedam similitudo liberi arbitrii, in quantum possunt agere, vel non agere secundum suum iudicium unum & sunt enim agere si iudicant. Sed quia iudicium eorum est determinatum ad unum, per consequens & appetitus & actio ad unum determinatur, unde secundum Augustinum 11. Super Genesis ad litteram movetur visus, & secundum Damascenum, agitur passio: quia scilicet naturaliter de tali ipso visione aliquid vel, vel a passione insurgente, moveri debet timere: & carni insurgente passione ira, necesse habet lacrare, & passiva ad nocendum. Sed homo non necessario

Theol. Cones. Tom III.

movetur ab eis que sibi occurrunt, vel a passionibus insurgentibus, quia passiva ea recipere vel resistere: & ideo homo est liberi arbitrii, non autem bruta.

Ad eandem considerationem pertinet, quod omnia animalia ejusdem generis, ab exordio mundi usque ad hoc tempus, & in omni regione, posita in talibus circumstantiis, eodem semper determinato modo operantur: v. g. omnes hirundines eodem modo vere nidificant: omnes apes eodem modo mellificant; omnes formice eodem modo astate grana reconducunt, &c. Hoc enim evidens argumentum est, quod liberam electionem non habent inter opposita: nam illa electio indifferens induceret aliquam varietatem in modo operandi; sicut homines, quia electione agere possunt, positi in eodem statu antecedenti, & in paribus circumstantiis diversimode operantur, ut experientia constat.

64 Secunda pars conclusionis, que asserit bruta dipigi & moveri in finem ab Auctore nature, evidens est: nam ut dicitur D. Thom. hic art. 2. ad 3. Manifestum est quod particularis causa movetur a causa universali: sicut cum visor civitatis, qui intendit bonum commune, movet suo imperio omnia sua particularia officia civitatis: & ideo necesse est quod omnia que carent ratione, moventur in fines particulariter ab aliqua voluntate rationali, que se extendit in bonum universale, scilicet a voluntate divina.

Confirmatur: Tota irrationalis natura comparatur ad Deum, sicut instrumentum ad agens principale, ut ait idem S. Doctor supra relatus: Sed instrumentum non agit, nisi ut motum & applicatum a principali agente: Ergo nec creature irrationalis se movent in suos fines, nisi ex speciali motione & directione Auctoris nature.

Confirmatur amplius: sicut ex hoc quod sagitta sepe attingit eundem scopum, colligitur ejus motum procedere a ratione, non que fit in ipsa sagitta, sed in sagittante: ita pariter, cum videamus animalia, & alias creaturas rationis expertes, fere semper suos fines particulariter consequi, colligitur evidentiter illarum motus & operationes, a ratione, non que fit in ipsis animalibus, & creaturis irrationalibus, sed in earum Auctore, derivari.

§. III.

Solvitur obiectio in contrarium.

67 Obijciens: In animalibus datur aliquis rationis usus: Ergo illa possunt in finem se movere & dirigere, nec indigent in eum dirigi & moveri ab auctore nature. Consequencia patet: nam dirigere se in finem, est effectus rationis & prudentiæ. Antecedens vero fuaferi potest ex variis operationibus animalium, que non videntur aliter posse fieri, quam ratione & prudentia. Harum plura adducit exempla D. Basilii hom. 7. 8. & 9. in Hexameron: nos aliqua breviter proponemus.

Primum sit in formicis: iste enim non solum appetita pascis ex fame excitato, feruntur in cibum presentem, sed etiam provident de futuro, hyemis necessitati, & alimenta undequaque conquesta congregant in horrea, & diligenterque custodiunt & distribunt per totum annum: & ne sub terra granum tritici nascatur, reddunt partem illam unde nasci debet; quod si ex magnitudine pluvie male sit, ne corrumptur extrahunt, ut sole & vento exsiccetur: hæc autem omnia sine aliqui discursu fieri posse non videntur. Porro quis non miretur esse sepulcra sibi parare, & formicas mortuas extra domum deportari ab aliis ad sepeliendum? Propter que, & alia admiranda prudentiæ in his animalibus exempla, remittit Spiritus Sanctus fatum hominem ad prudentiam ex illis addiscendam, dum Prov. 6. sic ait, Vade ad formicam, & piger, & considera vias ejus, & discite sapientiam: quia cum non habeat auctorem, nec præceptorem, nec principem, paras in astate cibum sibi, & congregat in messe quod comedit.

Adijcimus exemplum hirundinis, qua matat terras & domicilia, pro temporum diversitate, nidum consistit pullorum educationi aptissimum, & ibi ora foret: Quis ergo neger eam cognoscere nidum ad talem finem esse necessarium? in eaque re discitur, & perfecte propter finem operari. Quedam etiam videre est animalia, que si vulnere aliquo afficiantur, quandam inquant herbam, que illis apta nata est remedio esse iuxta illud Proetæ:

Non illa feris incognita capris

Gramina, cum tergo volucres hirsere sagitta.

Denique mira legitimus & reperimus de apibus, & de elephantibus, qua longum esset recensere. Sufficiat audire Spiritum Sanctum Prov. 30. ita afferentem: Quatuor sunt minima terre, & ipsa sunt sapientiora sapientibus. Formica populus infernus, qui preparat in messe cibum sibi. Lepusculus plebs invalida, qui collocat in petra cubilem suam. Regem locustarum habet, & egreditur universa per vias suas. Stellio manibus nititur, & moratur in adibus regis. Addamus etiam quod de arene ait Guillelmus Parisiensis, nempe eam nasci cum lege, libro, & lucerna: quia a natura inditam habet notitiam omnium que sibi agenda sunt.

tione rationis. Alia sunt humanae, quoad substantiam, non vero quoad modum: eiusmodi sunt omnes intellectus & volitiones necessariae. Alia e contra sunt humanae quoad modum, non quoad substantiam: ut actus comedendi, & bibendi, aliaque actiones corporeae, quae sunt cum deliberatione & imperio rationis. Alia denique quoad substantiam & modum humanae sunt, ut omnes actiones & volitiones liberae, eiusmodi sunt intentio, electio, usus, & alii actus supra enumerati, qui simpliciter & absolute humani dicuntur. Et de his praecipue hic inquirimus, an sint propter finem, seu effectus finis?

§. III.

Resolvitur difficultas.

21 Dico primo: Actus voluntatis qui versantur circa media, ut consensus, electio, & usus, sunt propter finem, seu effectus finis.

Hae conclusio evidens est, & a nemine negatur: ideo enim voluntas eligit media, & illis utitur, ut finem consequatur: ut patet in agro, qui potionem amaram eligit, & potentias exteriores ad illam sumendam applicat, ut obtineat sanitatem.

22 Dico secundo: Actus quibus voluntas fertur in finem nondum obtentum, ut simplex volitio, & intentio, sunt effectus finis. Ita communitur Theologi contra Vasquez hic disp. 3. cap. 1. & Lorcam disp. 3. ubi docent finem solum exercere suam causalitatem respectu illorum actuum qui versantur circa media, non vero respectu illorum qui versantur circa finem.

23 Probatur primo ex D. Thoma hic art. 1. ubi sic concludit: Unde oportet quod omnes actiones humanae propter finem sunt: Non minus autem sunt humanae, quae finem respiciunt, quam quae circa media versantur: Ergo tam illa quam ista sunt propter finem.

24 Dices, D. Thomam non loqui de omnibus actionibus humanis absolute, sed tantum de deliberatis, quales non sunt simplex volitio & intentio finis; sicut enim consultatio non est de fine, sed de mediis, ita nec deliberatio.

Sed haec responsio facile confutari potest, observando cum Contrado, quod deliberatio dupliciter usurpari solet, nempe vel proprie & stricte, pro ea quae ad electionem medicorum requiritur, & praesupponit intentionem finis; vel communiter, pro ea scilicet quae requiritur ad operandum bene vel male moraliter, ad quam sufficit facultas ad discernendum inter bonum & malum morale: & de hac loquitur Divus Thomas dum ait hic articulo 1. *Illae actiones proprie humanae dicuntur, quae ex deliberata voluntate pro adunt*; non vero de prima. Quod patet, quia alias sequeretur solas actiones quae circa media versantur, esse humanas: quod est contra communem sententiam Theologorum, tres actiones humanas circa finem constituentium, volitionem electio, intentionem, & frustrationem.

25 Probatur secundo conclusio ex eodem S. Doctore quaest. 22. de verit. art. 2. ubi ait: *Sicut influere causa efficiens est agere, ita influere causa finalis, est appeti, seu desiderari*. Ex quibus verbis haec potest deduci ratio: Causalitas finis consistit in appeti seu desiderari, sive in hoc quod ad sui amorem vel desiderium movet & illicit appetitum; quae attractio a Philosophis, *motio metaphorica*, appellatur: Atqui bonitas finis non solum movet & allicit voluntatem ad electionem & usum mediorum, sed etiam ad sui amorem & desiderium: Ergo non solum electio & usus mediorum, sed etiam amor seu volitio finis est illius effectus.

26 Respondet Vasquez, talem motionem & attractionem non pertinere ad minus causae finalis, sed communem esse omni objecto respectu potentiae operative, cum tamen vere finis non sit; alias (inquit) bruta agerent propter finem: cum ab objectis sensibilibus alliciantur.

Sed contra: Talis motio debet pertinere ad aliqd genus causae: Sed non potest pertinere ad aliqd genus causae, quam finalis, ut inductive patet; non enim pertinet ad genus causae materialis, vel formalis, ut manifestum est; neque ad genus causae efficientis, cum illa causet per rationem & physicum influxum in effectum, & non per solum attractionem appetitus, seu metaphorice motionem: Ergo talis motio seu attractio ad genus causae finalis pertinet. Nec inde propterea sequitur, quod bruta agant propter finem, ut objicit Vasquez: nam ut aliquod agens dicatur agere propter finem, non sufficit quod a bonitate objecti alliciat, sed insuper requiritur quod cognoscat rationem finis, seu proportionem ejus ad media, & ad se ipsum; quod soli creaturae rationali convenire potest, ut praebet articulo sequenti.

27 Probatur tertio: Amor seu simplex volitio finis (idem cum proportione de intentione dicendum) est actus voluntatis ab illa efficienter productus: Ergo est vere &

proprie propter finem, seu finis effectus. Probatur consequentia: omne enim quod terminat causalitatem causae efficientis, debet etiam terminare causalitatem finis, cum finis sit prima omnium causarum, ut docent Philosophi; & quia agens non movetur ad agendum, nisi motum a fine, ut ait D. Thomas articulo sequenti.

Respondet Vasquez, non esse necessarium, quod in omni operatione causa efficiens alliciat causam finalis in actu secundo, sed sufficit quod fit causa finalis in actu primo movens voluntatem ad se, & potens in actu secundo movere ad electionem.

Sed contra: Nihil determinatur actu ab eo quod est tale solum in potentia, alias effectus excederet virtutem suae causae: Ergo necesse est quod actualis determinatio causae efficientis procedat in genere causae finalis a fine actu movente & alliciente, ac genus causae finalis exercente.

Quarto suadet conclusio: Agere propter finem nihil aliud est quam propter ipsum praconceptum, & gratia ipsius actionem aliquam elicere: Atqui voluntas non solum appetit & eligit media, sed etiam amat & intendit finem gratia illius, & propter ejus bonitatem ab intellectu cognitam: Ergo non solum electio & usus mediorum, sed etiam amor & intentio finis sunt propter finem: subindeque effectus illius: sicut enim esse ab agente, & esse effectum agentis, idem sunt; ita esse propter finem, & esse effectum finis, idem profus significant: quia sicut influere causa efficiens est agere, ita influere causa finalis est appeti seu desiderari, ut supra ex D. Thoma ostendimus.

Denique probari potest conclusio ratione D. Thomae articulo praecedenti exposita. Intentio finem ut propriam obiectum respicit: Ergo est propter finem. Consequentia probatur: nam, ut ibidem cum Cajetano annotavimus, licet in aliis objectis non valeat similis conclusio (ex eo enim quod color sit obiectum visus, concludi non potest omnem potentiam visiva operationem esse propter colorem, sed solum in colorem tendere) tamen loquendo de obiecto quod est finis in actu exercito, quale est obiectum intentionis, optima est consequentia: quia cum ratio finis in actu exercito consistat in hoc ut gratia ejus aliquid fiat, non potest aliqua actio ad ipsum secundum illam rationem terminari, quin sit gratia ipsius, aut propter ipsam.

Dico tertio: actus delectationis & quietis in fine jam adepto, qui fructio appellatur, non esse proprie propter finem. Ita Martinez hic dub. 1. corol. 4. & Idephonus disp. 9. dub. 3. fragmento 3. contra aliquos ex nostris Thomistis, qui docent hunc etiam actum esse propter finem, seu finis effectum.

Probatur primo ex D. Thoma quaest. sequenti art. 6. ad 1. Cum enim sibi obijciat in primo argumento, delectationem esse ultimum finem, eo quod non appetatur propter aliud, sed propter se, respondet: *Quod ejusdem rationis est quod appetatur bonum, & quod appetatur delectatio, quae nihil aliud est, quam quietatio appetitus in bono: sicut ex eadem virtute natura est quod grave feratur deorsum, & quod ibi quiescat. Unde sicut bonum propter seipsum appetitur, ita delectatio propter se, & non propter aliud appetitur, si ly, propter, dicat causam finalem: si vero dicat causam formalem, vel potius causam motivam, sic delectatio est appetibilis propter aliud, id est propter bonum quod est delectationis obiectum; & per consequens est principium ejus, & dat ei formam: ex hoc enim delectatio habet quod appetatur, quia est quies in bono desiderato. Ubi S. Thomas expresse asserit, quod delectatio, seu quies in bono adepto, non est propter aliud tamquam propter causam finalem, sed tamquam propter formam extrinsecam specificantem.*

Respondent aliqui ex nostris Thomistis, D. Thomam sumere ibi delectationem obiectivam, seu pro bono delectabili: sub qua ratione potest habere rationem finis, & appeti propter se, & absque ordine ad aliud: non vero formaliter, & quatenus est actus voluntatis quietentis in bono jam adepto: sic enim ordinatur ad finem, & est illius effectus.

Verum haec responsio aperte repugnat textui: nam D. Thomas ait: *Delectatio nihil aliud est, quam quietatio appetitus in bono. Et in fine subdit: Ex hoc delectatio habet quod appetatur, quia est quies in bono desiderato*: Ergo non loquitur de delectatione obiectiva sumpta, seu de bono delectabili, sed de ipso actu a voluntate elicito, quo in fine jam adepto delectatur & quiescit, & qui fructio a Theologis appellatur.

Confirmatur: D. Thomas ibidem docet, quod delectatio propter se & non propter aliud appetitur, si ly, propter, dicat causam finalem; si vero dicat causam formalem, est appetibilis, inquit, propter bonum quod est delectationis obiectum: Atqui delectatio obiectiva sumpta, non est appetibilis propter bonum quod est delectationis obiectum, sed potius est ipsum delectationis obiectum, seu ipsum bonum delectabile, ut patet: Ergo idem quod prius.

Pro.

35 Probatur secundo conclusio: Si quies vel delectatio esset propter finem, maxime respectu illius boni de quo est quies & delectatio: Sed respectu illius non est propter finem. Ergo nullo modo. Major est certa: nihil enim aliud potest assignari. Minor vero probatur: Quies seu delectatio ex propria ratione supponit bonum aliud circa quod versatur, consecutum: At si non habet rationem finis, sed causam formalem, vel objecti: Ergo respectu illius non est propter finem. Minor probatur: nam finis in intentione, & finis in executione in hoc distinguuntur, quod finis in intentione est causa finalis, & prima omnium causarum, finis vero in executione causa non est, immo est effectus ultimus: Ergo finis, ut in executione, non est vera causa finalis, propter quam sit quies vel delectatio.

36 Confirmatur: Quamvis aliquo modo delectatio distinguatur a fine adepto, si tamen ad invicem comparentur, potius delectatio se habet ut finis, quam bonum illud acquiritum: Ergo multo minus potest dici quod delectatio sit propter illud bonum tamquam propter finem, quam quod bonum illud sit propter delectationem tamquam propter finem. Antecedens probatur: Delectatio est ultimum complementum superveniens bono illi seu fini: Sed bonum illud seu finis supponit delectationem & quietem. Ergo quies seu delectatio potius habet rationem finis. Revera tamen neutrum vere est finis alterius, sed unum finem integrum simul componunt: si inter se vero comparentur; bonum illud est forma sine obiectum delectationis sui quietis, & delectatio seu quies est veluti complementum ejus.

Ex quo potest deduci alia ratio in favorem nostrae conclusionis: Cum enim delectatio seu quies naturaliter sequatur ad possessionem finis, & sit veluti corollarium aut complementum illius, non ponit in numero cum fine: Ergo sicut finis non est propter finem, neque effectus ejus, ita nec delectatio seu fructio.

Dico ultimo, actiones imperatas esse effectus finis. Probatur breviter. Quod sit propter finem, seu gratia finis, est ejus effectus: atqui actiones imperatae sunt propter finem, seu gratia finis. Ergo sunt ejus effectus. Minor probatur: Ideo enim voluntas imperat ceteris potentibus, eaque applicat ad operandum, quia intendit finem: siquidem illarum operationes sunt quaedam media, quibus de facto obinetur finis; finis autem debet movere non solum ad electionem, sed etiam ad usum & executionem mediorum, alias valde imperfecta esset ejus causalitas: Ergo ejusmodi operationes imperantur a voluntate intentione finis, subindeque sunt propter finem.

38 Est tamen obiter advertendum, quod operationes imperatae, quae sunt potentibus distinctae a voluntate, non sunt effectus finis, prout egeruntur a suis potentibus (quae non possunt dirigere suos actus in finem formaliter) sed solum ut subsistant motui voluntatis, & ea mediante, quia sola voluntas est principium hujusmodi ordinis, ex cognitione & ordinatione intellectus quam praesupponit.

§. IV.

Principia objectiones solvuntur.

Contra primam conclusionem nullum occurrit difficile argumentum.

39 Contra secundam objectionem primo: Fieri propter finem est fieri ex amore finis: Atqui prima volitio non fit ex amore finis: Ergo non fit propter finem, nec per consequens est finis effectus. Minor probatur: Prima volitio est primus amor finis: Sed primus amor non fit ex alio amore, alias non esset primus & si alium supponeret, cum de illo adhuc idem quies posset, feret processum in infinitum: Ergo prima volitio non fit ex amore finis.

40 Confirmatur: Ita se habet finis in practicis, sicut principium in speculativis; & consequenter velle propter finem in practicis, sicut assentiri propter principia in speculativis: Sed non assentiri primis principii propter principia: Ergo neque volumus finem propter finem.

41 Ad objectionem respondeo primo, negando Majorem: aliud enim est fieri propter finem, & aliud fieri ex amore finis, cum fieri propter finem non supponat aliud, praeter ipsum finis bonitatem, aut ad summum causalitatem ipsius finis; fieri vero ex amore, supponit ipsum amorem & actum voluntatis: unde ex eo quod prima volitio, seu primus amor finis, non fit ex alio amore praesupposito, non sequitur illum non esse propter finem.

42 Explicatur & magis illustratur haec solutio. Agere propter finem, est operari praesupposita motione finis: dupliciter autem potest finis movere ipsum agens, scilicet vel medio desiderio & amore sui, ut cum ex amore finis movetur ad appetendum media, vel solum media cognitione suae bonitatis (bonitas enim rei cognita allicit & attrahit ad sui amorem) ut cum quies movetur ad desiderandum sanitatem ex cognitione bonitatis & convenientiae, quam sanitas habet in ordine ad ipsius naturam. Unde

etiam agere propter finem, potest dupliciter accipi, nempe aut propter finem volitum & desideratum, moventemque ac finalizantem medio amore & desiderio sui ipsius: aut propter finem cognitum, moventemque solum media cognitione suae bonitatis & convenientiae, & non praesupposito aliquo desiderio & amore ipsius. Prima volitio non est propter finem primo, sed fit tantum secundo modo: unde non sequitur dari processum in infinitum, & primum finis amorem, alium priorem supponere, sed solum cognitionem bonitatis & convenientiae finis ad illum praequiri.

Secundo responderi potest cum Salmanticensibus, primam volitionem fieri ex amore finis intransitive, non vero transitive. Sicut enim cum dicitur accidentia operari in virtute substantiae, v. g. calorem in virtute ignis, reddit constructionem intransitivam, ut loquitur Cajetanus, quia non est sensus quod agant per superadditam aliquam virtutem a substantia dimanantem, & in ipsa accidentia transeuntem; sed quod agant per seipsum, ut sunt virtutes a substantia emanantes, illique subordinatae: ita similiter cum dicitur primam volitionem fieri ex amore finis; intransitive verum est, quia illa volitio est ipse amor finis; non vero transitive, ita quod supponat alium amorem. Unde

Ad confirmationem dicendum est nos assentiri principiis, propter principia, si ly propter sumatur intransitive, & dicat rationem obiecto intrinsecam, vere enim illis assentimur propter veritatem & necessitatem ortam ex connexionem terminorum, tamquam propter rationem formalem ipsi intrinsecam: sicut vero si ly propter transitive accipiatur, & denotet rationem formalem ipsi extrinsecam, & aliunde provenientem: quia sicut finis est per se appetibilis, ita & prima principia sunt per se nota, & a se veritatem & cognoscibilitatem habent.

Obijciunt secundo: Finis non causet nisi quatenus est in intentione, ut docent Philosophi a. physico. atque adeo ejus causalitas supponit intentionem: Sed prima intentio finis aliam priorem non supponit, ut patet: Ergo saltem prima intentio finis, ex ejus causalitate nequit procedere, nec per consequens esse illius effectus.

Hoc argumentum ex mera aquivocatione procedit. Intentio enim dupliciter sumitur: primo generaliter pro quacumque re quae habet esse in intellectu seu in apprehensione, non a parte rei; secundo specialiter pro uno actu voluntatis, qui versatur circa finem, cum respectu ad media. Quando ergo Philosophi docent quod finis causet, quatenus in intentione, sumunt intentionem primo, non secundo modo; & solum volent finem causare prout est apprehensus, & secundum esse intentionale quod habet in intellectu; quod licet non sit ratio formalis finalizandi, est tamen conditio necessaria requisita ut finis moveat appetitum, & suam causalitatem erga illum exercent.

Obijciunt tertio: Finis & media in ratione causae & effectus correlativa sunt: Ergo finis ut causa respicit solum media, non vero actus qui circa ipsum versantur.

Respondet distinguendo. Antecedens: media sunt correlativa finis ut causa, inadaequatum, concedo: adaequatum, nego. Cum enim finis causalitas consistat in hoc quod est appeti & amari propter se, & propter ipsam aliam, non solum exercet suam rationem & causalitatem in ordine ad media, quae propter ipsum appetuntur, sed etiam in ordine ad actiones voluntatis quibus ipse appetitur: immo prius habet rationem & causalitatem finis respectu actuum quibus appetitur, quam respectu mediorum quae ad illum diriguntur; sicut prius est velle finem, quam dirigere media in illum, immo & quam cogitare de mediis. Unde cum D. Thomas 3. cont. Gent. cap. 75. ait causalitatem finis consistere in hoc quod propter ipsum alia desiderantur, non aliquid causalitatem finis adaequatam, sed tantum inadaequatam: idem enim S. Doctor loco supra citato ait, quod sicut influere causa efficiens est agere, ita influere causa finalis est appeti seu desiderari.

Obijciunt quarto contra tertiam conclusionem. D. Thomas hic art. 1. ait quod omnes actiones humanae sunt propter finem. Sed fructio, seu delectatio de fine adepto, est actio humana, ut patet ex supra dictis: Ergo est propter finem.

Respondet D. Thomam intelligendum esse de actionibus humanis, quae distinguuntur a fine, & ponunt in numero cum illo: fructio vero, seu delectatio, aut quies in fine jam adepto, non ponunt in numero cum ipso fine, sed sicut veluti ejus complementum, aut corollarium, ut supra vidimus: ita sicut ipse finis non est propter finem, ita nec actus fructiois, & delectationis, aut quietis in fine jam adepto.

Dices: Fructio, seu delectatio de fine consecuto & possesso, est verus actus voluntatis ab illa efficienter productus: Ergo est vere & proprie propter finem. Consequentia probatur: nam ut supra arguebamus contra Vasquez & Lorcam, cum finis sit prima omnium causarum, & agens non movetur ad agendum, nisi motum a fine, omne quod habet causam efficientem, necessario debet habere causam finalem.

A 3

Respon-

2  
**TRACTATUS PRIMUS.**  
**DE ULTIMO FINE HOMINIS, EJUSQUE BEATITUDINE.**



Um omnis humana actio ex finis amore proficitur, & finis se habet in moralibus, sicut primum principium in speculativis; proutquam in hac secunda parte de humanis actibus, moralibusque operationibus differamus, de ult. fine hominis, ejusque beatitudine, Tract. institutus, in quo quae docet D. Thom. quinque primis quaestionibus exponimus; Felix autem initium, quod ab ipsa felicitate deducitur; secundum, quod finem attingit, nec minus felicem, fastidium exitum sperare aequum est, cujus adeo felix praesertit initium.

**DISPUTATIO I.**

*De ultimo fine hominis.*

*Ad quaestiones I. D. Thomae.*

Intendens S. Doct. finem ult. creature rationalis in particulari declarare, ad universalioribus incipiendo; tractat in quaestione prima de ultimo fine in communi; acturus postea de ult. fine in particulari: seu de beatitudine hominis.

**ARTICULUS I.**

*Utrum homini conveniat agere propter finem?*

Supponenda hic ea sunt, quae in secundo Physicorum de finis existentia, quidditate, & causalitate; tam in actu primo, quam in actu secundo, tradi solent: molestem enim & inutile forsitan esset, quaestiones illas Philosophicas hic repetere. His ergo suppositis, Dico: homini convenit agere propter finem. Ita D. Thom. hic art. 1.

1. Probat in argumento, sed contra, in hunc modum: Omnia quae sunt in aliquo genere, derivantur a principio illius generis. Sed finis est principium in operabilibus ab homine, ut patet ex Philosopho 2. Physic. Ergo omnia operabilia ab homine, ut homo est, derivantur & causantur a fine, subinde sunt propter finem, eo quod causalitas finis consistat in appetitu, seu in eo quod aliquid fiat propter ipsum, & ex. ipsius.

2. In hac probatione D. Thom. solum potest esse difficultas circa Majorem propositionem. Illa enim maxima: omnia quae sunt in aliquo genere, &c. videtur coincidere cum communi illo axioma, desumpto ex Aristotele 10. metaph. c. 2. Primum in unoquoque genere est causa ceterorum: Illud autem non videtur universaliter verum: nam albedo v. g. est primum in genere coloris, & tamen non est causa aliorum colorum: homo est primum & perfectissimum in genere animalium, & tamen non causat cetera animalia: item punctum est primum in genere quantitatis, & primum dies in genere dierum, & nihilominus neque quantitas apuncto, neque aliquis dies a prime derivatur: Ergo idem dicendum de maxima D. Thomae.

3. Respondetur tamen, hoc axioma recte intellectum esse universaliter verum, & sic debere intelligi: id quod est in aliquo genere, seu ordine rerum, & est primum seu praecipuum in tali ordine, est causa omnium quae sunt in illo ordine, in eo genere causae, in quo est primum, seu praecipuum. Unde in ordine causarum, quia Deus est prior in genere causae finalis, efficientis, & formalis extrinsecae, seu exemplaris, in his tribus generibus, omnes causae creatae ab illo dependent. Quia artis navis factivae finis ultimus est navis, omnes fines illius generis ab illo fine dependent, sive scissio ligni, sive dolatio, sive quodcumque aliud quod in tali arte & ejus annexis continetur. Similiter in gubernatione regni, quia Rex est prima causa efficiens, ideo Proreges, Judices, & omnes Ministri, in quantum causae efficientes gubernationis, dependent a Rege in eodem genere causae efficientis. Cum ergo primum in ordine intentionis sit finis, qui se habet in operabilibus, sicut primum principium in speculabilibus: oportet quod operabilia ab homine, ut homo est, in ordine intentionis, seu in genere causae finalis, deriventur & causentur a fine, seu propter ipsum appetantur & fiant. Unde

4. Ad primam instantiam respondetur, quod cum albedo sit solum prior inter colores, in genere causae exemplaris; ideo alii colores solum in genere mensurae ab albedine dependent; continentur enim & distinguuntur secundum quod ad illam magis vel minus appropinquant. Similiter etiam alia animalia dependent ab homine, in genere so-

lum causae mensurantis & exemplaris; quia tanto plus perfectiora, quanto magis naturales eorum instinctus accedunt ad rationem hominis.

Id vero quod subjungitur de primo puncto linea, & de primo die, non est ad propositum: quia punctum & dies solum sunt propria in executione, five ordine durationis; maxima autem ex Aristotele & D. Thom. adducta, intelligitur de primo non solum duratione, sed etiam perfectione; & ideo Aristoteles loc. cit. non dixit, primum, sed maximum in unoquoque genere. Et S. Thom. 2. 2. q. 163. art. 3. ad 3. ait, quod primum in unoquoque genere est maximum. Videatur Capreolus in 2. dist. 14. q. 1. ad 1.

Secunda ratio, quam D. Thom. ad probandum nostram conclusionem adducit in corpore artic. sic potest proponi. Cujuslibet potentiae actiones sunt secundum rationem objecti illius, five tendunt ad objectum ipsius: Atqui objectum voluntatis est finis & bonum: Ergo actiones procedentes a voluntate humana tendunt in finem; atque adeo in illis homo agit propter finem.

Dices: Hic discursus non videtur efficax: tum quia supponit finem esse objectum adequatum voluntatis, seu esse adequatum idem quod bonum: ita quod media intrinsece & in se rationem boni non participant, quod videtur falsum, & negatur a multis etiam & Schola D. Thomae: tum etiam; quia hoc dato, consequentia non videtur: ex eo siquidem quod aliquid fit objectum alicujus potentiae, non sequitur quod talis potentia operetur propter illud, sed solum quod circa illud versetur. Hoc patet in visione: licet enim omnis alius videndi fit circa colorem, non propterea sequitur quod sit propter ipsum colorem (color quippe non est finis visionis) sed solum quod in ipsum tendat, & ad illum terminetur: Ergo ex eo quod bonum & finis fit objectum voluntatis, non recte probatur quod actiones humanae sint propter finem, nec causalitas huius bene intetur ex objectiva.

Verum haec frivola sunt, & vim rationis D. Thom. non infringunt. Et quidem ad primum iuste respondebitur infra circa q. 8. ubi disputabitur, an media habeant aliquam intrinsecam bonitatem, an vero solum finis adequate sit bonus? Modo interim dicimus, vim probationis D. Thomae tenere in utraque sententia: quia si solum finis est intrinsece bonus, & adequatum objectum voluntatis, manifestum est quod ad omnes actiones voluntatis se extendat: si vero non est adequatum objectum terminativum voluntatis, seu ratio formalis quae adequata illius, est saltem in omnium sententia objectum ejus motivum, sed ratio formalis sub qua, & cuius gratia cetera appetuntur: unde praebet mediis motivum rationemque appetibili, sicut lux coloribus vim movendi visum; subindeque ambit omnes actiones voluntatis, sicut lux omnes colores, & omnes actus videndi. Itaque ex eo quod objectum voluntatis fit finis, recte probat D. Thomas omnes actiones humanas, seu ad voluntatem pertinentes, esse propter finem: quia licet non omnes versentur circa finem, tamen quae circa rem volitant, omnes tamen versantur circa illum, tamquam circa rationem volendi.

Ad secundum dicendum est, quod licet ex eo quod aliquid sit objectum potentiae, absolute loquendo non sequatur quod talis potentia operetur propter illud bene tamen ex eo quod est objectum & finis: quia sicut propria ratio objecti est, quod circa illud versetur actio, ita propria ratio & causalitas finis est, ut omne quod fit ex ejus motivo, fiat propter finem. Unde patet disparitas ad exemplum adductum: color enim non est finis, sed tantum objectum visionis, bonum autem est simul objectum & finis voluntatis.

**ARTICULUS II.**

*Utrum omnes actiones humanae sint effectivae finis, seu propter finem?*

**S. I.**

*Primitivenda ad resolutionem quaestiones.*

Suppono primo, ex D. Thomae hic articulo 1. actiones 10 quae ab homine procedunt esse in duplici differentia: quaedam dicuntur hominis: aliae dicuntur humanae: Priores sunt quae ab homine proceduntur, sed tamen ipsi cum aliis ratione carentibus sunt communes: humanae vero (inquit S. Doctor) vocantur illae quae sunt propriae hominis in quantum est homo, seu quae conveniunt homini in quantum differt ab irrationalibus creaturis. Porro dupliciter homo differt a brutis in operando: primo quantum ad substantiam operis, quia scilicet

**De ultimo fine hominis.**

**S. II.**

*Corollaria procedentis doctrinae.*

EX dictis in prima & secunda suppositione inferes 14 primo, actum ridendi, flendi, admirandi, si fiant absque deliberatione, non esse proprie actus humanos: quia licet sint proprii homini, quantum ad substantiam & rationem specificatam, non tamen quantum ad modum quo fiunt, utpote qui fiunt modo necessario qui est proprius modus operandi irrationalium. Econtra vero actus comedendi & bibendi, si fiant cum deliberatione rationis, sunt vere & proprie actus humani: quia licet quantum ad substantiam non conveniant homini, quatenus differt a brutis, quoad modum tamen quo fiunt, scilicet cum indifferentia & libertate, homini dumtaxat conveniunt.

Inferes secundo, primam intellectus cogitationem, & motus voluntatis indeliberatos, non esse proprie actus humanos: quia licet conveniant homini, quatenus differt a brutis in essendo, non tamen quatenus differt in operando moraliter, seu cum indifferentia & libertate; in illis siquidem actionibus voluntas nec seipsam movet, nec intellectum applicat, sed utraque potentia specialiter movetur & applicatur ab Auctore nature, ut infra patebit.

Adverte tamen cum Joanne a S. Thoma, quod licet ejusmodi actus indeliberati non possint dici simpliciter & absolute actus humani, possunt tamen appellari humani secundum quid, nempe causaliter & initiative; quia etsi non sint actus deliberati, sunt tamen principium & initium deliberationis: sicut motus cordis est initiative vitalis, non consummative; quia licet in eo nondum perfecte se moveat animal, est tamen initium vitae seu actionum in quibus animal se movet.

Inferes tertio, amorem beatificum non esse proprie actum humanum: ille enim non est in libera hominis potestate, nec homo ex deliberatione rationis, & electione voluntatis ad illum se movet & applicat, sed specialiter ad illum movetur & applicatur a Deo.

Dices: Bonitas moralis soli actui humano convenire potest: Sed illa convenit amori Dei in patria: Ergo hic amor est actus humanus. Major patet: Minor probatur. Tum quia bonitas moralis consistit in conformitate ad rationem ut regulam dicantem quid agere oporteat; amor autem beatificus est maxime rationi conformis: Tum etiam quia huiusmodi amor facit hominem bonum moraliter; cum enim hoc efficiat in via, multo magis hoc praestat in patria, ubi est multo perfectior: Tum denique quia amor ille in patria retinet oppositionem moralem quam habebat in via cum odio Dei: Sed talis oppositio provenit ex bonitate morali: Ergo in patria est bonus moraliter.

Respondeo duplicem esse bonitatem & malitiam moralem, unam objectivam, quae sumitur ab objecto consono vel dissono rationi; alteram in exercitio, ratione cuius actus imputatur, & meritorius est, vel demeritorius. Si sermo sit de bonitate objectiva, concedendum est illam convenire dilectioni Dei in patria, ferunt enim in objectum consonum rationi; sed haec bonitas non postulat necessario actionem humanam & liberam. Si autem loquamur de bonitate morali in exercitio, negandum est convenire dilectioni Dei in patria: quia haec bonitas nunquam est absque libertate, sicut nec meritum. Unde si actus caritatis in patria facit hominem moraliter bonum, sanctum, & perfectum, hoc non est, quia bonitatem moralem in exercitio habet (sicut enim talis actus non est meritorius, ita nec bonus moraliter in exercitio) sed quia habet bonitatem moralem objectivam, ratione cuius omne bonum morale excludit ex sua natura, & oppositionem moralem cum odio Dei, quam habet in via, retinet in patria.

Inferes quarto, actiones puerorum & amentium esse quidem actiones hominis, non tamen humanas; quia non sunt perfecte liberae, neque ex plena rationis deliberatione procedunt; pueri enim propter nimiam humiditatem, amentes vero propter siccitatem, aut lesionem alicujus organi habent usum rationis impeditum, ita ut non possint exacte cognoscere quae agenda sunt, nec de illis consultare aut perfecte deliberare, subindeque non libere operari. Unde preces & orationes quibus intercedunt erga illos utimur, non ad hoc tendunt, ut unum altero omissio libere eligant, sed ut quod eis persuadere volumus, tale appareat illis, ut non percepta aliqua incommoditate aut malitia, iudicent esse bonum, & sic illud necessario persequantur.

Inferes ultimo, quadruplicis generis actiones in homine posse distingui. Quedam nec quoad substantiam, nec quoad modum humanae sunt, sed pure brutales & animales, ut actiones corporeae quae non procedunt ex deliberatione

scilicet elicit operationes immateriales & intellectuales, quarum bruta capacia non sunt: secundo quantum ad modum operandi: quia nimirum movet se, non solum physice, & vitaliter, sicut irrationalia, sed etiam moraliter, agendo cum indifferentia, libertate, & dominio suorum actuum. Unde duplici modo actiones ab homine procedentes possunt dici humanae, nimirum quantum ad substantiam, & quantum ad modum: primo modo omnes operationes procedentes a gradu intellectus, etiam quae praeveniunt omnem deliberationem rationis (cujusmodi sunt prima operatio intellectus, motus primo primi voluntatis, & similes) dicuntur humanae: secundo modo, sola actiones liberae.

11. Suppono secundo, quod in Philosophia, aut Theologia morali, sola posteriores actiones sunt dicenda humanae: Quia moralis considerat hominem ut est agens morale, ejusque operationes prout sunt dignae laude vel vituperio, & habent rationem meriti vel demeriti: Sed hoc illis convenit praecipue ratione libertatis: Ergo in Theologia morali sola actiones liberae humanae dicuntur.

12. Confirmatur. Quemadmodum res aliqua dicitur esse politica & civiliter alicujus, quando ille est ejus dominus, ac de ea potest propria auctoritate disporre, eam conservando, vel consumendo, prout illi placuerit; ita illa actio proprie & moraliter dicitur esse hominis, & consequenter esse actio, seu actus humanus, quae subjicitur ejus potestati & dominio; ita ut eam possit ponere vel non ponere, prout illi placuerit. Atqui homo habet dominium, & potestatem in suis actibus, ratione libertatis. Ergo ille solum actiones proprie humanae dici possunt, quae ab homine liberae eliciuntur. Ita S. Thomas loco citato, ubi sic dicitur: *illa sola actiones vocantur proprie humanae, quarum homo est dominus: est autem homo dominus suorum actuum per rationem & voluntatem; unde & liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis & rationis. Illa ergo actiones proprie humanae dicuntur, quae ex voluntate deliberata procedunt.* Ubi S. Doctor actiones humanas dicit esse illas, quarum homo est dominus, & quae ex voluntate deliberata procedunt. Quomodo, ut notat Conradus, solum differunt verbis: nam hominem habere dominium suarum actionum, non est illas possidere tamquam suas: quia iam etiam sunt operationes mere naturales: neque est habere jus, ratione cuius licet sibi eas exercere; quia sic homo non diceretur dominus actionis male: neque est etiam agere sponte & sine coactione, quia hoc etiam convenit pueris & amentibus, qui tamen non habent dominium suarum actionum: Superest ergo quod habere dominium suarum actionum, sit habere facultatem ad exercendum, vel omittendum illas (quod idem est ac eas a voluntate deliberata procedere) atque adeo quod illa duo sint idem. Advertendum est etiam, D. Thomam voluntatem liberam appellare voluntatem deliberatam, non quod deliberatio sit actus voluntatis (deliberare enim ad rationem pertinet) sed quia volitio libera, necessario praesupponit deliberationem ex parte intellectus.

13. Suppono tertio, actiones humanas esse adhuc in duplici differentia: quaedam enim resident in ipsa voluntate, & appellantur actiones elicitae: aliae vero eliciuntur ab aliis potentiis, quae tamen, quia fiunt ex motione & imperio ipsius voluntatis, libere moventis, appellantur actiones a voluntate imperatae. Rursum actus a voluntate elicitii plures distingui possunt: nam alii finem, alii media respiciunt, idque vel in ordine intentionis, vel in ordine executionis. Primus actus est simplex voluntas finis, quae non movet ad inquirenda media, sed inefficaciter fertur in finem; & ideo velleitas potius quam absoluta voluntas solet appellari. Post hunc sequitur intentio finis, quae voluntas tendit in finem, ut per media obtinendum. Deinde sequitur consensus, seu simplex complacencia circa media; & postea electio mediorum quae intellectus judicavit convenientia ad finem obtinendum. Et hi sunt actus quos voluntas elicit in ordine intentionis. Post quem sequitur ordo executionis; in quo adhuc duplex datur actio a voluntate elicitae: nam una versatur circa executionem mediorum, & appellatur usus activus: alia versatur circa finem iam adeptum, & dicitur fructus, gaudium, vel quies in fine adeptio. Denique actus imperati sunt in duplici differentia: Primo enim proprie & stricte actus intellectus, & aliarum potentiarum a voluntate, ad quorum productionem applicantur ab ipsa voluntate, dicuntur actus imperati. Secundo dum voluntas seipsam applicat & movet ad eliciendum actum amoris v. g. talis actus, quamvis ex quo a voluntate produciatur, dicatur elicitus, ex quo tamen praesupponit alium actum voluntatis a quo fuit imperatus, potest lato modo dici actus imperatus.

68 Confirmatur: Animalia ex modo efformandi varias voces seipfa vel quarant, vel vocant, five ad partem, ad coitum; aliquandoque sibi respondent, ut patet in avibus quae vicissim canunt: habent ergo sibi aliquid vel voce vel cantu significare; & per consequens aliquem imperfectum discursum, & cognitionem sufficientem, per quam possunt in finem se dirigere.

69 In hujus rei majorem confirmationem adduci potest id quod de Appollonio Tyaneo narrat Philostratus lib. 4. cap. 1. Cum aliquando Tyaneo de communi concordia disputaret, deceretque oportere Ephesos se se mutuo nurrere; passeres forte in arbore quadam taciti confidebant: unus autem ex ipsis tamquam aliquis rei nuntius vocem emisit, quae visus est aliquid ceteris praedicere: eo audito ceteri clamorem tollentes post ipsum volarunt. Tunc aliquandiu tacens Appollonius, sciens quidem quomodo ob causam passeris volitasset, nondum tamen audiret quid id narrabat. Ubi vero omnes in se convorsos, & quos portennum aliquod admirantes aspexit, tunc raptu silentio se est locutus: Puer quidam lapsus effusum frumentum in arcam densisse: cum negligenter illud collesisset, abijt, multa grana passim in angustis sparsa relinquens, quae cum passer volitaret, ceteris (ut vidisti) nuntiavit, inventum cibum communitavit. His verbis permissi commoti, ad hoc visendum concurrere: ipse vero is qui manserat capsum sermone de communi scientia servando profectus est. Postquam vero qui visum terant, cum clamore neque admiratione summa reversi sunt: videtis (inquit Appollonius) quo passere passer nutram de se curam habent.

70 Huic objectioni respondetur, ex variis illis operationibus animalium, quae sine ratione non videntur posse fieri, colligi evidentem illas procedere a ratione & sapientia, non quae sit in ipsis animalibus, sed in eorum Audere Deo, qui ea movet & dirigit in suos fines: sicut ex hoc quod fugita saepe tendit in eundem scopum, colligitur ejus modum procedere a ratione, non quae sit in ipsa fugata, sed in sagitante, ut supra annotavimus. Unde in creaturis quae nullum habent sensum videmus similia: vitis enim, & quaedam alia arbuta, eo quod per se erigi non valent, quaedam lignamenta producant, quibus ligata aliis eriguntur; & similiter folia vesita, fructus defendunt ab incrementis temporis. Item Heliotropium assidue Solem inquitur, sequiturque indefesse ejus cursum: & herba quae sensiva appellatur, ad levissimum hominis tactum, statim marcescit, & solia complicit, ac si effe mortua. Sicut ergo ad haec non est necesse discernere ponere, sed convenientissime fieri dicendum insinuat & determinatione naturae; ita etiam ad illa mira que in argumento recensentur, & alia similia, sufficit sagacitas, & naturalis instinctus, qui loco rationis & discursus datus est animalibus.

Quod vero Spiritus Sanctus nos ad animalia mittat, ut ex eis prudentiam dicamus, non innuit in illis esse prudentiam vel rationem, sed solum in Deo eorum auctore: & ideo aliquando etiam nobis res omnino insensibiles objicit, de quibus utrum rationem participant, nullatenus ambigi potest. Ut enim nimiam de necessariis felicitudinem tollerit Christus, dixit Matth. 6. de vestimento quia solliciti estis? considerate illa agrum quomodo crescant, non laborant, neque nec. Et ut notitiam Dei perscrutaret insensatis Propheta, dicit, Psal. 18. Cali enarrant gloriam Dei, & opera manuum ejus annuntiant firmamentum.

71 Ad confirmationem dicendum, quod ad vocem animalium confertur sine aliquo discursu rationis in animalia representatio vel pabuli, vel delectationis, ad quae naturali instinctu movetur. Quod vero aliquando aves vicissim canant, hoc ex providentia Dei, ad majorem nostram delectationem, & ad ipsarum levamen effectum est: non ita quod sese intelligant, & sibi invicem loquantur; sed ita ut sese excitent. Unde ad aliud quod narrat Philostratus de Appollonio Tyaneo, respondeo quod Appollonius fuit magus insignis, Demonum societate utens, a quibus in passibus praedictis existentibus, effusionem instrumenti, & quae passer faceret addicere potuit. Adde quod miranda illa de Appollonio tradit Philostratus ad ipso comita effe creduntur, ut videtur apud Baronium tom. 1. anno Christi 68. n. 31.

72 Ad complementum hujus questionis, quares in quo consistat naturalis instinctus animalium? Respondeo breviter, iuxta praebiliorem sententiam, illum consistere in representatione quadam convenientis aut disconvenientis, facta per species insensatas, residentes in aestimativa bruti, & a sensatis speciebus eductas. Pro cujus intelligentiam sciendam est, dari in brutis aestimativam potentiam, quae est sensus quidam internus cuius hoc est munus proprium: ut ex speciebus sensibilibus eliciat speciem insensatam: v. g. cum ovis videt lupum venientem, ex specie sensibili lupi ejus aestimativa elicit speciem inimicitiae, quae est insensibilis, & quae insensata appellatur, quia a sensibus externis non percipitur. Haec ergo aestimativa bruti, ut instructa speciebus illis insensatis, quibus ratio convenientis & disconvenientis illi representatur, naturalis ejus instinctus dicitur. Unde pro-

habilitate caret illorum sententia, qui asserunt naturalem instinctum animalium consistere in speciebus insensatis a Deo, eorum quae sunt illis convenientia aut nociva, representativis: hic enim dicendi modus mures & formicas facit aequales Angelis, quibus ob naturae perfectionem insunduntur a Deo species in primo instanti creationis, ut in tractatu de Angelis ostensum est.

ARTICULUS IV.

Utrum Deus agat propter finem?

§. I.

Quibusdam praemissa saecus difficultatis proponitur.

Suppono primo, Deum in ratione agentis considerari posse dupliciter: scilicet in ratione agentis ad intra, vel ad extra. In primo sensu consideramus actiones Dei pure immanentes, quarum aliae dicuntur mere essentiales, illae scilicet quae sunt communes tribus Personis, ut scientia, intellectus, & amor essentiales: aliae vero vocantur notionales, quae nimirum sunt propriae alicujus Personae, & non communes tribus, ut generatio Verbi, & productio Spiritus Sancti. In secundo vero sensu consideramus actiones quibus Deus operatur ad extra: quae adhuc dupliciter considerari possunt, vel quatenus se tenent ex parte Dei, vel prout se tenent ex parte termini & effectus producti, & secundum haec terminationem passivam non sunt aliud quam ipsimet effectus ad extra producti, ut pendunt ab actione Dei: sicut cum proportione denominatio visus in pariete, nihil est aliud, quam ipsemet paries, ut connotans actum visisonis. Quod ut magis declaratur,

Suppono secundo contra Durandum, Suarez, & alios modernos, Deum non agere ad extra per actionem formaliter transentem. Probatur breviter: quia ut ostendimus in tractatu de Scientia Dei, potentia operativa in Deo non distinguitur ab intellectu & voluntate illius: Sed actio intellectus & voluntatis est formaliter immanens, cum sit actio vitalis: Ergo omnis operatio Dei est formaliter immanens; subindeque non formaliter, sed virtualiter tantum transiens. Unde sicut Angeli operantur ad extra per actum imperii: virtualiter solum transentem, ut docet S. Thom. opus. 11. art. 3. ubi ait quod Angeli moventur celis, conceptione sui intellectus effusae: ita & a fortiori Deus, quippe qui est natura magis simplicis, & cujus intellectus practicus longe potentior est & efficacior intellectu Angelorum.

Adde quod, si executio activa: seu actus secundus omnipotentiae divinae, esset actio formaliter transiens; & consequenter ab ipsa potentia realiter distincta, utpote in creatura producta existens, potentia Dei executiva non esset infinita, quia scilicet non identificaret sibi ea omnia quae pertinent ad propriam lineam; non enim identificaret sibi actum secundum: sicut intellectus divinus non esset infinitus; si realiter distingueretur ab intellectu. Non esset etiam actus purus, eo quod esset in potentia, etiam esset actus purus, eo quod esset realiter distingueretur.

73 Dices; Quando Deus operatur simul cum causa secunda, puta cum igne, producendo cum illo calorem, calefactio est concursus simultaneus causae primae & secundae: sed calefactio est actio formaliter transiens: Ergo Deus operatur ad extra per actionem formaliter transentem.

Respondeo calefactionem dici concursum Dei, quia mediante illa producit ulteriorem effectum, scilicet calorem: quamvis comparata ad Deum, potius habeat rationem effectus, quam actionis; quia procedit a Deo mediante alia actione distincta, & cum ipsa omnipotentia divina identificata, puta cum imperio efficaci divini intellectus practici, qui est potentia Dei extra operativa.

Suppono tertio, quod sicut in causa formali possumus separare rationem formalem a causalitate formali; imo de facto reperitur separata in Deo, respectu sui (dicimus enim immutabilitatem Dei esse rationem formalem eternitatis ipsius, non vero causam) & tunc ratio formalis idem est quod causa formalis, scilicet imperfectioe: ita similiter possumus praedicere rationem finis a causalitate finis, & concipere quod aliqua actio sit propter finem duobus modis: scilicet propter finem, tamquam propter veram causam finalem; & propter finem, tamquam propter rationem, solum finalem, praescindendo ab imperfectioe dependetiae & distinctionis, quae in omni vera & propria causalitate reperitur.

Quarimus ergo in hoc articulo, an Deus in suis actionibus transuentibus & immanentibus agat propter finem, tamquam propter veram causam finalem, vel solum tamquam propter rationem finalem? ut vel alii dicunt, an actiones divinae, tam immanentes, quam transentes, habeant causam finalem realiter, aut solum virtualiter insipientem?

§. II.

Quatuor sequentibus conclusionibus discutitur proposita resolutur.

74 Dico primo, Deum agere propter finem, tamquam propter veram causam finalem, in suis operationibus ad extra, quantum ad terminationem passivam, & quatenus se tenent ex parte effectus.

Probatur conclusio: Hujusmodi actiones, secundum terminationem passivam, sunt ipsimet effectus producti, qui ipsamet creaturae: Sed effectus sui creaturae sunt propter finem, tamquam propter veram causam finalem: Ergo & operationes ad extra, quantum ad terminationem passivam quam important. Major patet ex prima suppositione: Minor etiam est evidens, nam creaturae inter se subordinantur, una tendit ad aliam ut ad finem, & omnes tandem ordinantur ad divinam bonitatem. Sic Deus vult pluviam propter pascua, pascua propter pecora, pecora propter homines, & homines propter seipsum, vel ut ait D. Thomas 1. p. q. 19. art. 3. ad 3. & primo contra genes cap. 96. Deus vult hominem habere manus, ut deserviret intellectu, operando diversa opera, & vult eum habere intellectum, ut esset homo, & vult eum esse hominem, ad complementum universi, & tandem vult bonum & complementum universi, ut suam sapientiam, bonitatem, potentiam, aliasque perfectiones manifestaret. Unde Proverb. 16. dicitur: Universa propter semetipsum operatur est Dominus. Et ad Roman. 11. Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quem locum exponens D. Thomas, ait, quod cum Apollonius dicit, ex ipso, designat causam efficientem, cum ait, per ipsum, causam exemplarem, & quando addit, in ipso, causam finalem creaturatum, quae non est alia quam divina bonitas.

Dico secundo, Deum non agere propter finem tamquam propter veram causam finalem, in suis actionibus ad extra, quatenus se tenent ex parte ipsius Dei, & quantum ad terminationem activam.

75 Probatur primo ex D. Thoma in 2. dist. q. 3. art. 1. ad 4. ubi sic habet: Actio divina est essentia ejus: ex hac parte non quaritur finis ejus, sed ex illa parte qua effectum creaturae communit: Ergo sentit D. Thomas, quod Deus non agit propter finem, ita quod ly propter importet causalitatem in actionem, sed solum in effectum per illum productum.

76 Probatur secundo: Implicat aliquid increatum, & omnino independens habere aliquam veram causam. Sed actio ad extra, quatenus se tenet ex parte ipsius Dei, est aliquid increatum, independens, divinum, & ipsamet Deus; ut enim in secunda suppositione ostendimus, Deus non agit ad extra per operationem formaliter transentem, in creatura producta existentem, sed per actionem formaliter immanentem, & virtualiter tantum transentem; atque adeo in Deo existentem, & cum ipsa Dei substantia realiter identificatam: Ergo &c.

77 Dices, respiciunt quidem enti increato quod habet causam efficientem, non tamen quod habet causam finalem: quia cum causalitas finalis consistat in aliecentia ad bonitatem finis, & in motione forma metaphorica, nullam inserit imperfectioem in ea actione quae est propter causam finalem.

78 Sed contra primo: Impossibile est quod aliquid habeat causam finalem, & non habeat efficientem: Ergo si est imperfectio quod aliquid habeat causam efficientem, erit etiam imperfectio quod habeat causam finalem. Antecedens probatur, quia de ratione causae finalis est ut gratia ejus aliquid fiat: Ergo causa finalis necessario connotat in effectu dependentiam a causa efficiente: nam gratia finis aliquid fieri idem est quod produci, ac proinde habere causam efficientem, unde in multorum sententia causalitas causae efficientis & finalis, eadem est secundum rem.

79 Secundo, Hoc quod est esse a causa finali, praecise sumptum, includit imperfectioem dependentiam, in hoc enim praecise distinguitur causa a principio, quod causa necessaria inserit dependentiam, non vero principium, unde in Divinis conceditur unam dependentiam esse ab alia tamquam a principio, non vero tamquam a causa. Ergo cum causa finalis sit vera causa, non potest intelligi aliquid esse a causa finali sine dependentia.

80 Probatur tertio conclusio: Si volitio Dei libera, secundum illud quod importat in recto, & quantum ad terminationem activam, causam finalem realiter causantem haberet, deberet cessare finaliter a bonitate divina, vel a bonitate creata: Neutrum dici potest: Ergo &c. Minor pro prima parte ratione facta fuit: Nam inter causam finalem & effectum realis distinctio requiritur, cum causa finalis sit vera & proprie realis causa: Sed volitio Dei libera non distinguitur realiter a divina bonitate: Ergo nec causaliter realiter ab illa in genere causae finalis. Pro secunda vero parte sic ostenditur.

Dependere ab aliquo creato ut a fine, maxima imperfectio est: Ergo talis dependentia relegari debet a divina volitione.

81 Adde quod causa finalis & efficiens, sibi invicem cor-respondent, unde omnium quorum Deus est finis, est etiam causa efficiens, juxta illud Apocalyp. Ego sum Alpha & Omega, principium & finis: Sed actio Dei libera, quantum ad terminationem activam quam importat in recto, non potest ab aliquo creato ut ab efficiente procedere, cum sub hac ratione & formalitate sit quid increatum & divinum, ipsaque Dei substantia, ut supra dicebamus: Ergo sub hac ratione non potest finaliter a creatura causari.

82 Hinc colliges, non posse dici absolute quod Deus creaverit mundum, propter veram causam finalem: sensus enim esset quod ipsa creatio, quatenus se tenet ex parte Dei, & quantum ad terminationem activam (terminationem enim activam designat verbum illud creavit) fuit propter finem, tamquam propter veram causam finalem; quod repugnat, ut ostendimus. Dicit tamen potest, quod mundus est productus a Deo propter veram causam finalem, sensus enim est, quod ipsa creatio, ut se tenet ex parte effectus, secundum terminationem passivam (terminationem enim passivam designat passivum illud creatus est) fuerit propter veram causam finalem, quod constat esse verum ex praecedenti conclusione. Haec diligentissime observa.

83 Dico tertio, Deum in omnibus actionibus liberis, etiam quatenus se tenent ex parte ipsius Dei, agere propter finem, tamquam propter rationem finalem.

84 Probatur primo ex D. Thoma q. 23. de verit. art. 4. dicente, quod bonitas divina est quod finis operationis divinae. Ubi particula illa quasi videtur innuere, quod divina bonitas non est absolute finis, ut dicitur rationem causae finalis, sed ut dicitur rationem finis sine causalitate. Unde quando idem S. Doctor 1. cont. Gen. cap. 87. ait quod sua bonitas est Deo causa volendi, loquitur de causa duntaxat virtuali, seu de ratione volendi, ut patet ex cap. praecedenti, ubi sic dicitur: Finis est ratio volendi ea quae sunt ad finem: Deus autem vult bonitatem suam tamquam finem: ergo, autem alia vult tamquam ea quae sunt ad finem, sua igitur bonitas est ratio quare vult alia quae sunt diversa ab ipso.

85 Probatur secundo ratione. Ratio praecisa finis, scilicet imperfectioe causae, est quod moveat & allicit voluntatem: Atqui bonitas divina allicit & movet voluntatem ipsius Dei, in omnibus suis actibus liberis, & operationibus ad extra, juxta illud Dionysii de divinis nominibus, cap. 4. Divinus amor non dimittit eum esse sine germine. Et illud Boetii lib. 3. de consolatione. Quem non externa populerunt fingere causas Materiam sustinuit opus, verum insita summi Forma boni, libere carens, &c.

86 Ergo bonitas divina habet rationem finis in omnibus actibus Dei liberis, & operationibus ad extra.

87 Confirmatur: Quamvis attributa divina non possint habere causam efficientem rigorosam, quia haec dicitur in effectu imperfectioem distinctioem & dependentiam: possunt tamen habere causam efficientem virtualem, nempe naturam divinam, a qua virtualiter emanant, & quae dicitur ratio a priori attributorum: Ergo similiter, quamvis volitio Dei libera non possit habere causam finalem rigorosam: quia non potest intelligi aliquid esse a vera causa finali, sine dependentia; habet tamen in Deo quandam rationem volendi, quae dicitur causa improprie seu virtualis, & secundum nostrum modum concipiendi; quae non est alia quam divina bonitas movens, & determinans Deum ad eliciendas has vel illas volitiones circa creaturas.

88 Ex his solum manet argumentum contra praecedentem conclusionem, quod Curiosi difficile visum est, & quod potest sub hac forma proponi. Deus in Scriptura absolute dicitur operari propter finem, ut patet ex illo Proverb. 16. Universa propter semetipsum operatur est Dominus. Sed non potest absolute dici Deum operari propter finem, si solum effectus a Deo producti ordinarentur in finem, non vero ejus operatio: Ergo non solum effectus a Deo producti, sed etiam ejus volitiones liberae, ejusque operationes ad extra, dirigitur & ordinantur in finem. Major patet, Minor probatur. Operari propter finem, non est producere tantum aliquid quod habeat finem, sed est exercere operationem propter finem, seu voluntatem agentis moveri a fine ad operandum propter ipsum finem: Ergo ut Deus dicatur agere propter finem, non sufficit quod effectus ab illo producti ordinentur in finem, sed insuper requiritur quod ejus operatio fiat propter finem, seu quod Deus a bonitate finis moveatur ad operandum ad extra.

89 Huic, inquam, argumento patet solutio ex jam dictis. Sicut enim cum Deus dicitur operari ad extra, hoc intelligitur scilicet imperfectioe causalitatis & dependentiae actionis a principio: ita cum dicitur operari pro-

pter finem, hoc habet intelligi, seclusis imperfectiōibus, quae in effectu causae finalis reperiuntur; inter quas, ut diximus, est dependētia operatiōis a fine. Hac autem imperfectio seclusa potest dici quod divina bonitas est finis actiōis divinae, seu potius ratio finalis illius, sicut immutabilitas dicitur ratio a priori, & causa virtualis aeternitatis: nam sicut si aeternitas posset habere veram causam efficientem, nullam aliam haberet, quam immutabilitatem; ita si operatio Dei ad extra posset habere veram causam finalem, nullam aliam haberet, quam divinam bonitatem. Unde in forma ad argumentum respondēdo, concessa Majori, negando Minorem. Ad cuius probationem, distinguo Antecedens: Est exercere operatiōem propter finem: ita ut ly propter semper dicat veram & rigorosam causalitatem, nego Antecedens: ita ut dicat veram causalitatem, vel rationem a priori, seu causalitatem tantum virtualem, concedo Antecedens, & nego Consequentiam. Ut enim Deus absolute dicatur agere propter finem: sufficit quod effectus ab illo producti, sint propter eius bonitatem, tanquam propter veram causam finalem ipsorum, & eius actiōes ab eadem infinita bonitate, ut a ratione a priori, causaeque virtuali procedant.

91 Dico ultimo, Deum in actibus necessariis, essentialibus, aut notionalibus, non agere propter finem, tanquam propter veram causam finalem, vel etiam tanquam propter rationem a priori.

Probat: Ut aliquod agens dicatur agere propter finem, tanquam propter veram causam, aut tanquam propter rationem a priori, non debet esse ab intrinseco & ex propria natura ad talem actiōnem determinatum; sed ad illam ex cognitione & amore finis determinari; nam causalitas finis consistit in hoc, quod determinet agens ad operandum: Sed Deus ab intrinseco & ex propria natura est determinatus ad actus essentialēs & notionales; est enim naturaliter determinatus ad se cognoscendum & diligendum; & Pater ex perfectione & fecunditate naturae divinae est determinatus ad generandum Filium; & idem est de Patre & Filio respectu Spiritus sancti: Ergo Deus in actibus necessariis, essentialibus, aut notionalibus, non potest dici agere propter finem, tanquam propter veram causam finalem, vel etiam tanquam propter rationem a priori.

92 Dices: Perfectissimus modus operandi naturae intellectualis, consistit in hoc quod est operari dirigendo operatiōem in suos terminos & fines, quod est operari propter finem; & in hoc excedit naturam ratione carentem, ut vidimus articulo precedenti: Ergo non est denegandum Deo, quantum ad actus essentialēs, & quantum ad processiones Divinarum Personarum.

93 Respondēdo, quod quamvis ille modus operandi importet perfectionem respectu naturae intellectualis creatae, non sequitur quod etiam importet perfectionem respectu increatae, & quantum ad actus necessarios, essentialēs, aut notionales: maior enim perfectio est, quod determinatio ad illos actus proveniat ex intrinseca determinatione & perfectione divinae naturae, quam quod ad eam sit necessarium praesupponi directionem aliquam in finem. Imo neque in natura creata ille modus operandi importat perfectionem, universaliter quoad omnes actiōes, sed solum quoad eas quibus tendit in finem: unde supra diximus, quod actus consequens possessionem finis, ut fructio & delectatio de fine adepto, non sunt propter finem, sed corollarium & complementum.

Articulo 3. querit D. Thomas, utrum actiōes humanae specificentur a fine: de quo dicemus infra q. 28.

ARTICULUS V.

*Utrum finis intermedius vere & proprie habeat rationem finis?*

Artem negativam tenet Vasquez hic disp. 4. cap. 2. affirmativam vero ceteri Theologi tam domestici, quam extranei.

§. I.

*Conclusio affirmativa statuitur.*

Dico igitur, fines intermedios vere & proprie rationem finis habere.

94 Probat primo ex Scriptura: Apostolus enim 1. ad Timoth. 1. ait: *Finis praecipui est caritas*: At constat quod caritas non est finis ultimus, sed intermedius, sive ad Deum comparatur, sive ad beatitudinem: Ergo ex Scriptura finis intermedius est vere & proprie finis.

95 Confirmatur: Salus hominum est finis incarnationis Verbi Divini, ut patet ex illis verbis Symboli Niceni: *Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de caelis, & incarnatus est*: At salus nostra est finis intermedius, ordinatur enim ad Dei gloriam, & manifesta-

tionem perfectionis ipsius: Ergo finis intermedius vere & proprie rationem finis habet.

Probat secundo ex D. Thoma infra q. 12. art. 2. ubi expresse docet quod intentio non solum est circa finem ultimum, sed etiam circa finem intermedium: Ad intentio versatur circa finem formaliter sub ratione finis: Ergo ex D. Thoma, non solum finis ultimus, sed etiam intermedius, vere & proprie habet rationem finis. Unde ibidem art. 1. ad 2. ait: *Duplex est finis, scilicet ultimus & proximus*. Et 2. Physic. lect. 5. *Omnia (inquit) quae sunt intermedia inter primum movens & ultimum finem, sunt quodammodo fines: sicut medicus ad sanitatem inducendam exornat corpus, & sic sanitas est finis mactei; mactem autem operatur per purgationem, purgationem autem per potionem. Unde omnia haec sunt quodammodo fines: nam mactes est finis purgationis, & purgatio potionis*. Ubi particula illa, *quodammodo*, non significat huiusmodi fines intermedios vere & proprie rationem finis non habere, sed solum non ita perfecte competere illis rationem causae finalis, sicut finis simpliciter ultimo.

Tertio suaderi potest conclusio ratione qua utitur idem 97 S. Doctor hic art. 6. qua potest sic proponi. In causis efficientibus licet detur una prima causa efficiens, ex cuius virtute & subordinatione illa causae intermedia & proxima operantur, nihilominus causae secundae, & subordinatae vere & proprie causant in genere causae efficientis: Ergo licet detur unus finis ultimus, ad ulteriores non ordinatus, ex cuius motione omnia aguntur, hoc non obstante concedi debent fines intermedii, qui quamvis ex motione finis ultimi agant, tamen veri finis, & causant in genere causae finalis. Consequentia probatur ex paritate rationis: non minus enim causa efficiens debet esse aliquid primum, quam causa finalis exigit esse aliquid ultimum; unde praeterea definitur id a quo primo incipit motus, sicut causa finalis, id quod per se ultimo appetitur: Sed non minus repugnat illi quod est primum subordinatio ad aliquid prius, quam repugnet illi, quod est ultimum subordinatio ad aliquid ulterius: Ergo subordinatio aequae repugnat videtur causae efficienti, ac finali. Si igitur causa dependens ab alia priori, eique subordinata, habeat veram rationem causae efficientis, finis etiam veram rationem causae finalis obtinebit quamvis sit intermedia, & alteri subordinatus.

98 Confirmatur: Ita se habet finis in practicis, sicut primum in speculativis: Sed in speculativis ratio formalis principii non salvatur tantum in principii primis & universalissimis, sed etiam intermediis, ex quibus immediate conclusiones deducuntur: Ergo similiter ratio formalis finis salvatur non solum in fine ultimo simpliciter, sed etiam in finibus intermediis.

99 Explicat hoc magis: Sicut enim principia intermedia duplicem dicuntur habitudinem, unam ad conclusiones quas continent, & quae ex illis deducuntur, & sic habent rationem principii alteram ad prima principia a quibus derivantur, & sub hoc respectu non habent rationem principii, sed principii. Ita similiter fines intermedii duplicem respectum habent, unam ad finem ultimum, secundum quod ut media conducunt ad illum; & sic non habent rationem finis, sed medii, alteram ad ea anteriora media quae ordinantur ad ipsos, & respectu illorum habent veram rationem finis, in quantum talia media appeti possunt, & de se habent appetuntur propter illos.

100 Respondet Vasquez, negando consequentiam, & paritatem: quia, inquit, causae secundae efficientes, & principia intermedia habent virtutem & veritatem intrinsecam, per quam possunt vere influere in effectus, vel in conclusiones; fines vero intermedii non gaudent bonitate intrinseca, qua possunt movere & terminare appetitum.

Sed contra: In causis efficientibus secundis quaedam sunt instrumentales, & quaedam principales, & principales quidem, per propriam virtutem agunt, instrumentales vero, virtute causae principalis, & tamen vere agunt: Ergo ad rationem causae efficientis, non semper requiritur quod agat virtute propria: Ergo pariter ratio causae finalis non semper exigit gaudere bonitate sibi propria, & ab alio ulteriori fine independente. Haec consequentia videtur legitima: quia maior requiritur rigor ad veram causalitatem efficientem, quam ad finalem; cum haec sit metaphorica respectu illius: unde si ad veram causalitatem efficientem sufficit virtus participata, multo magis sufficit ad causalitatem finalem bonitas participata.

§. II.

*Solvuntur objectiones.*

101 Obijcies primo: Finis definitur ab Aristotele: *id cuius gratia cetera fiunt*: Sed haec definitio convenit solum finis ultimo, non vero finibus intermediis: cum omnia non fiant gratia ipsorum: Ergo ratio finis solum ultimo vere & proprie competit.

Respon-

103 Respondēdo primo, particulam illam *cetera*, non poni ab Aristotele in definitione finis, nec haberi in textu Graeco, sed additam fuisse ab Argiropolo interprete, ut observavit Regidius a Praesentatione, lib. 1. de fine in communi quaest. 3. art. unico, §. 2. unde finis ut sic definitur *id cuius gratia aliquid fit*, finis vero ultimus simpliciter, quod non alterius gratia sed cuius gratia *cetera*: iste quidem nulli alteri fini subordinatur, sed omnes alii ab eo dependent.

104 Respondēdo secundo, data Majori, negando Minorem: nam esse id cuius gratia cetera fiunt, cuilibet fini convenit, iuxta naturam illius: quia si fit finis ultimus simpliciter, cuiusmodi est bonum ut sit, omnia fiunt propter ipsum, & ipse non est gratia alterius: si fit finis ultimus in aliqua tantum serie, cetera illius ordinis fiunt gratia ipsius; & sic omnia medicinalia gratia sanitatis: si autem fit finis intermedius, cetera quae ipsam antecedunt fiunt gratia ipsius, & ipse non fit gratia eorum quae antecedunt.

105 Obijcies secundo: Aristotel. 2. Metaph. text. 8. & D. Thomas hic art. 4. ex eo probant non dari processum in infinitum in finibus, quia si daretur, non posset assignari ultimus finis, unde inciperet operatio, & sic nunquam agens ageret propter finem: At si fines intermedii essent vere & proprie fines, haec ratio non valeret, qui etsi non posset assignari finis ultimus, adhuc agens posset agere propter aliquem finem intermedium. Ergo fines intermedii non sunt vere & proprie fines.

106 Respondēdo negando sequelam Majoris. Ad cuius probationem dicendum, quod cum de ratione finis intermedii, seu proximi, sit quod fiat ex motione ulterioris seu ultimi finis, hinc est quod ablato finis ultimo, non manet finis intermedius: nam vel finis qui est intermedius adpetitur aliquid relatione ad alterum, & sic est finis ultimus; vel cum relatione & sic necessario supponit illum ultimum ex cuius motione procedit; unde ablato ultimo, nullus remanet finis. Eadem ratione concluditur in causis efficientibus non dari processum in infinitum; etiam si dentur causae secundae, quia cum omnes causae secundae agant ex motione prima, si non assignatur prima, nulla causa secunda operatur, & sic ablata prima aufertur operatio.

107 Obijcies tertio: De ratione finis est quod appetatur propter se: Atqui finis intermedius non appetitur propter se, sed propter ulteriorem finem ad quem ordinatur. Ergo non est vere & proprie finis.

108 Confirmatur: Appetit propter se & appetit propter aliud, opponuntur, & se habent sicut absolutum & respectivum; Ergo inter se pugnant, & eidem convenire nequeunt.

109 Ad objectionem respondeo, concessa Majori, negando Minorem: non repugnat enim aliquid ratione sui appeti, & tamen appeti cum subordinatione ad alterum, a quo dependet illa ratio sui: sicut causa secunda agit ratione propriae virtutis, licet talis virtus sit dependens a causa superiori; & substantia existit per se, licet in hoc ipso dependeat ab alio, a quo creatur & conservatur. Unde

109 Ad confirmationem dico, quod appeti propter se, & appeti propter aliud, opponuntur, si conveniant rei quae appetitur secundum unam & eandem rationem, secus vero si secundum diversas rationes, finis autem intermedius habet quod sit appetibilis propter se & propter aliud, secundum diversas rationes & formalitates; nam ut dicitur ordinem ad media praecedentia, est appetibilis propter se: ut vero respicit finem ulteriorem ad quem ordinatur, est appetibilis propter aliud, unde respectu prioris medii habet rationem finis, & respectu posterioris finis induit rationem medii, ideoque finis intermedius dicitur. Sicut supra dicebamus, quod causae secundae, & principia intermedia in scientiis secundum diversos respectus habent rationem causae & causati, principii & conclusionis: Non repugnat enim eidem secundum diversas rationes & formalitates simul esse absolutum, & respectivum; maxime si sermo sit de respectu transcendentali: quia nulla res est, quantumvis absoluta, quae ordinem saltem transcendentalem non dicat ad aliam.

110 Obijcies quarto: Finis idem videtur significare quod ultimum: Ergo intermedia finis rationem habere nequeunt. Respondēdo distinguendo Antecedens: idem significat quod ultimum simpliciter & omnibus modis, nego Antecedens: idem quod ultimum, vel simpliciter, vel respective, concedo Antecedens, & nego consequentiam. Solutio est D. Thom. infra q. 21. art. 2. ubi sibi obijcit: *Intentio respicit finem secundum quod est terminus: Sed terminus habet rationem ultimi finis*. Ergo intentio semper respicit ultimum finem. Et respondet: *Ad secundum dicendum, quod terminus habet rationem ultimi finis, sed non semper ultimi respectu totius, sed quandoque respectu aliquis partis*.

111 Obijcies ultimo: Si unum medium esset causa finalis respectu alterius medii anterioris, v. g. purgatio humorum respectu praeparationis & functionis medicinae, sequeretur quod quando Deus ordinat unam creaturam ad

aliam, & vult herbam v. g. propter pecora, & pecora propter hominem, ageret propter finem: Sed hoc est falsum, ut vidimus articulo precedenti: Ergo & illud.

Respondēdo distinguendo Majorem: Deus ageret propter finem, ex parte rei volente, concedo Majorem: ex parte actus volendi, nego Majorem. Hoc enim inter voluntatem divinam & nostram reperitur discrimen; quod in nobis creaturae & fines intermedii, sunt rationes motivae nostrae voluntatis ut operetur, atque adeo non solum sunt fines inter se, sed etiam respectu nostrae voluntatis: sola autem bonitas divina, est ratio motiva voluntatis Dei: unde finis intermedius, cum sit bonitas quaedam inferior & creata, comparatur ad divinam voluntatem, solum ut effectus, non vero ut ratio causae volendi. Solutio est D. Thomae 1. parte q. 19. art. 5. ubi ait: *Deus vult hoc esse propter hoc, sed non propter hoc vult hoc*: id est, Deus ex parte objecti vult unam creaturam esse propter aliam, tanquam propter finem proximum, v. g. herbam propter pecora, pecora propter finem hominem; non tamen vult unam propter aliam, ita ut una creatura sit ratio motiva voluntatis divina; omnia enim immediate vult propter suam bonitatem, tanquam propter rationem motivam, & unicum finem suarum operationum.

ARTICULUS VI.

*Utrum idem homo pro eodem tempore possit habere duos vel plures fines ultimos totales & adequatos.*

§. III.

*Prænotanda.*

112 Notandum primo, esse potius supponendum tanquam certum, cum D. Thoma hic art. 4. in finibus per se ordinatis non posse dari processum in infinitum, sed deveniendum esse necessario ad unum finem ultimum, propter quem ceteri appetantur. Ratio est, quia si darentur fines infiniti, nemo unquam inciperet quidem agere propter finem. Quod sic probatur: ut enim aliquis incipiat agere propter finem, necesse est quod aliquis finis incipiat movere: Sed si essent infiniti fines, nullus inciperet movere: Ergo nemo unquam inciperet agere propter finem. Major constat: qui enim agit propter finem, debet prius moveri a fine: Ergo ut incipiat agere propter finem, necesse est quod aliquis finis incipiat movere. Probat Minor: Non possunt fines proximi movere, nisi primus moveat; quia in causis essentialiter subordinatis, secunda nunquam agit, nisi prima prius saltem prima eaderet, eo quod secunda dependeat essentialiter & per se in ratione causae a prima, nec possit unquam agere, nisi a prima moveatur: Atqui si in finibus esset processus in infinitum, primus nunquam moveret; siquidem nunquam reperiretur hic primus, cum infinitum, nec primum, nec ultimum habeat: Ergo si essent infiniti fines, nullus unquam inciperet movere agens ad operandum.

114 Confirmatur: Ita se habet finis in practicis, sicut primum in speculativis: Atqui in demonstrationibus non potest dari processus in infinitum in principii, sed semper deveniendum est ad aliquod primum principium, cui essentialiter omnia alia subordinantur: Ergo & in agibilibus repugnat processus in infinitum in finibus, sed omnes fines intermedii in aliquem ultimum, cui essentialiter subordinantur, necessario debent reduci.

115 Confirmatur amplius: Cum finis non moveat, neque alliciat nisi ad agendum, idem erit dari processum infinitum in finibus seu in causis finalibus, ac dari processum infinitum in agentibus, seu causis efficientibus: Sed hic processus infinitus repugnat, ut docent Aristotel. 8. Physic. text. 34. & D. Thomas 1. p. q. 2. art. 1. cont. Gentes cap. 13. & fuisse ostendimus 1. part. tract. 1. disp. 1. art. 2. Ergo &c.

Dices: Bonum ex sua natura est diffusivum, ut docet Dionysius cap. 4. de divin. nomin. cum erga id quod ex bono procedit, sit etiam bonum, erit etiam diffusivum in aliud, & sic in infinitum: Ergo cum bonum & finis idem sint, teste Aristotele 1. Ethic. cap. 7. D. Thoma 2. metaph. lect. 4. in finibus potest dari processus in infinitum.

Respondēdo primo cum S. Thoma 1. p. q. 5. art. 4. ad 117. & lib. 3. cont. Gentes cap. 24. bonum dici sui diffusivum, quatenus est attractivum ad se, iuxta illam Aristotelis in principio Etractorum: *Bonum est quod omnia appetunt*. Unde non est necessarium, quod bonum semper se ad extra diffundat; sed sufficit quod ad se omnia pertrahat & alliciat.

Secundo dici potest cum eodem S. Doctore hic art. 4. 118. ad 1. quod primum bonum in infinitum se diffunderet, si consideraretur sola virtus primi boni, quae est diffusiva: Sed quia primum bonum habet diffusionem secundum intellectum, cuius est secundum aliquam causam certam proficere in causa; & aliquis certus modus adhibere bonorum effectuum a primo